

sestava haloških vinogradov ter njihovega donosa. Avtor se zavzema za povezavo haloških občin v skupen razvojni program vinogradništva, boljše promocijo in trženje vin, vzpodbujanje turističnih kmetij, prenovo borskega gradu, izobraževanje mladih na področju vinarstva, vinogradništva, gostinstva in turizma ter izboljšanje prometne infrastrukture.

Četrty prispevek je napisala Marija Hernja Masten. Na 41 straneh ponazori zgodovino vinogradništva v Halozah od fevdalne dobe do začetka druge svetovne vojne. Predstavljeni so največji zemljiški gospodje (gospodstva Gornji Ptuj, Borl, Turnišče, minoritski in dominikanski samostan na Ptuj), urbanalne dajatve in upori med haloškimi podložniki v 17. stoletju. Avtorica opiše temeljne značilnosti gorskega prava, ki je urejalo razmerje med gorskim gospodom in zakupnikom vinograda; ustavi se tudi pri minoritskem bratu in kletarju Marku Damišu, ki je sredi 18. stoletja napisal najstarejši znani kletarski priročnik na Ptujskem. Zgodovinski pregled je razgiban s citati iz različnih zgodovinskih virov. Kako so potekala vinogradniška opravila v začetku 19. stoletja, lepo ponazori odlomek iz poročila okrajnega komisarja gosposčine Ravno Polje Antona Ambrožiča. Bralec se seznanja tudi z nastankom in delovanjem Kmetijske družbe za Štajersko. Iz poročila te družbe so navedeni podatki o vinskih sortah, ki so jih vzgajali v prvi polovici 19. stoletja. Iz zapisov ptujskega kronista Ferdinanda Raispa so vzeta poročila o vremenskih neprilikah, količini posameznih letin in njihovi kakovosti. Prispevek obravnava tudi v zadnjem času popularno temo, tj. obrambo proti toči – predstavljena je praksa streljanja proti toči z možnarji in topovi. Sledi pregled lastnikov haloških vinogradov v 19. in 20. stoletju, trgovine z vinom ter vinskih razstav (sejmov). Prispevek se zaključi s predstavitev najpomembnejših zadrug na širšem ptujskem območju.

Nataša Petrovič v svojem prispevku obravnava današnje ljudsko in kulturno ustvarjalnost v Halozah. Le-to negujejo v kulturnih društvih in skupinah, ki jih je danes 15 in štejejo 703 člane. Gre za tamburaške oz. mandolinske sestave, pihalno godbo ter dramske, folklorne in pevske skupine. Društva oz. skupine so predstavljene v posebni preglednici, kjer so navedeni tudi njihovi predsedniki/vodje ter število članov. Prispevek se posebej posveti žvegli, tj. leseni prečni piščali, ki velja za tradicionalno haloško glasbilo, a ga danes le še redko kdo igra, mojstrov, ki bi ga znali narediti, pa skoraj ni več. Avtorici je uspelo najti takega mojstra, Jožeta Vidoviča. Iz pogovora z njim predstavi postopek izdelave žvegle ter njene značilnosti. Prispevek se konča s provokativnim vprašanjem, ali je še kdo, ki bi znal igrati na to glasbilo.

Ob koncu zbornika so leposlovni prispevki Franceta Forštneriča (pesem Ilovica), Alojzija Remca (pesem Povratek iz Haloz), Jožeta Križančiča

(odlomek iz knjige Nad breznom) ter Milana Fridauerja Fredija (izbor aforizmov). Tematika teh prispevkov ali njihovi avtorji so povezani s Halozami.

Haloze, pokrajina, ljudje in vino je dobrodošlo čtivo za vse, ki jih zanimata pretekli in sodobni utrip naravnega in družbenega življenja Haloz. Strokovni prispevki vsebujejo izvlečke v slovenščini in angleščini ter kratke povzetke v angleščini. Pisani so v kritično-analitičnem, a poljudnoznanstvenem slogu, hkrati pa jih prežema optimizem glede prihodnjega razvoja pokrajine. Bralec hitro postane očitno, da igra že od nekdaj osrednjo vlogo v življenju Haložanov vinogradništvo, ki je v očeh avtorjev prispevkov tudi eden glavnih dejavnikov možnega napredka tukajšnjega gospodarstva. Posebno draž dajejo zborniku Kerblerjeve fotografije, ki poleg osrednjega lika vsebujejo široko perspektivo z mnogimi podrobnostmi, tako da gledalec dobi občutek močne povezanosti ljudi z okoljem. Po svoje pomeni tudi ta zbornik enega od instrumentov za nujni pospešek procesa družbeno-gospodarske oživitve Haloz.

Boštjan Zajšek

Miha Kosi: Zgodnja zgodovina srednjeveških mest na Slovenskem. Primerjalna študija o neagrarnih naselbinskih središčih od zgodnjega srednjega veka do 13. stoletja (Thesaurus memoriae, Opuscula, 1). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009, 176 strani.

Priročna monografija, ki je izšla v novi seriji zbirke *Thesaurus memoriae*, (ponovno) dokazuje, da sodi Miha Kosi med najboljše medieviste. Da knjiga ni zgolj "delce" (*opusculum*), temveč resna študija zgodnje zgodovine mest na slovenskem ozemlju ob primeru petih (pred)urbanih naselbin, pa bo hitro spoznal vsak, ki jo bo vzel v roke.

Delo je plod večletnega raziskovanja zgodnje urbane zgodovine. Avtor ne taji, da je knjiga pravzaprav transumpt samostojnih raziskav, ki so v zadnjih petih letih izšle v domačem znanstvenem tisku (*Zgodovinski časopis*, *Kronika*, *Blaznikov zbornik*). Te razprave so nekoliko predelane postale poglavja centralnega dela knjige, ki nosi naslov *Zgodnja neagrarna naselbinska središča na Slovenskem* (str. 33–125). Osrednji del je objel s sintetičnim uvodom in sklepnim razmislekom, ki skupaj z ostalimi "pritiklinami" ustvarita smiselno celoto in podoba resne monografije.

Uvod je zamišljen kot pregled historiografije o tej temi in predstavitev teoretičnih izhodišč. Kosi upravičeno ugotavlja, da nam manjka "celovit pri-

merjalni pristop k proučevanju mest, ki odpira teme, ki jih praktično nismo niti načeli" (str. 10). In to zato, ker se pojav "srednjeveško mesto" vse preveč ali kar izključno povezuje s pravnim aktom – ustanovitvijo mesta oziroma podelitvijo mestnih pravic. To po avtorjevemu mnenju sloni na enostranskem razumevanju mesta zgolj na osnovi pravnih kriterijev, se pravi, da je šele podelitev posebnega prava dokaz ali celo konstitutivni element mestnega značaja naselbine. Tako pojmovanje je po Michaelu Mitterauerju precenjevanje pomena mestnih pravic ter vodi v časovno in prostorsko zožitev problema. To seveda drži, prav tako je gotovo, da takšno pojmovanje temelji na izkušnjah iz poznega srednjega veka. Te pa (tudi) na našem ozemlju večkrat pričajo o tem, da je mesto – vsaj v pravnem smislu – nastalo tako rekoč čez noč; da je nastalo iz vojaško-obrambnih ali prometno-strateških razlogov, da je bilo torej "ustanovljeno" oziroma iz trga povzdignjeno kot del neke politike. V ta paket sodijo tako Novo mesto kot t. i. vojaška mesta iz sedemdesetih let 15. stoletja (Kočevje, Krško, Lož, Višnja Gora, Radovljica). V zvezi s tem velja popraviti Kosijevo trditev (str. 12), da nimamo z izjemo ustanovnega privilegija Novega mesta (1365) za nobeno našo urbano naselbino ohranjenega pravnega akta o ustanovitvi s podelitvijo mestnih pravic. V izvorniku, resda tako rekoč nečitljivem (obstaja pa sočasen prepis), je namreč ohranjena ustanovna listina za mesto Lož z dne 8. III. 1477 (Arhiv Slovenije, Zbirka listin, št. 806). To je

po mojem védenju edina v originalu ohranjena ustanovna listina iz srednjega veka pri nas. S tem privilegijem je sicer delno podeljeno novomeško (posredno kostanjeviško) mestno pravo, samo besedilo pa se v prvem delu tesno navezuje na šest let starejši ustanovni privilegij Kočevja. Poleg originala za Lož so v zanesljivih prepisih ohranjeni podobni privilegiji o povzdignjenju oziroma s podelitvijo mestnih pravic za Novo mesto, Kočevje, Krško in Višnja Goro. V naštetih primerih gre vendarle za odklon od prevladujoče prakse, in strinjam se, da je iskanje prvih omemb mesta, mestnega prava ali sodnika poenostavljanje kompleksnega razvoja in da s tem o mestu pravzaprav ničesar ne povemo.

Enostranski pravni vidik opredeljevanja mest je bil v srednjeevropskem prostoru že davno presežen in Kosijev namen je predstavitev zgodnjeurbane zgodovine pri nas v luči modernih teoretično-metodoloških izhodišč. Pojav "mesto" je namreč zelo kompleksen; v različnih obdobjih in prostorih ga je treba definirati z različnimi kriteriji ali z več kriteriji hkrati. V vsakem primeru se mora opredelitev kar najbolj približati realnosti in predstavnemu svetu obravnavanega obdobja. V uvodnem poglavju je predstavljen nekaj (možnih) definicij. Bistvo le-teh je v relativnosti, odprtosti in nenavezanosti na določeno zgodovinsko obdobje, v dopuščanju različnih pojavnih oblik glede na čas in prostor. Neagrarne funkcije so ključne za opredelitev naselja kot mesta. Neagrarne funkcije se koncentrirajo "v centralnih krajih, naseljih z ustreznimi naravnimi pogoji, zlasti ugodno geografsko lego, in jih določen kraj opravlja za širše gravitacijsko zaledje. Te dejavnosti predstavljajo temelj za razvoj meščanske naselbine." (str. 16). Poleg različnih centralnih funkcij (politično-upravne, vojaško-obrambne, religiozne, prometne, tržne, sodne ...) so glavne značilnosti meščanske naselbine še večja koncentracija poklicno specializiranega in socialno diferenciranega prebivalstva, velikost naselbine ter gostejša pozidava. Pravni ustroj in status (avtonomni organi, mestno pravo) sta posledica in ne iniciativa nastanka mesta. Med teoretične dileme sodi tudi terminologija za zgodnje neagrarne centralne naselbine; Kosi operira predvsem z izrazi zgodnjeurbana naselbina, predurbana naselbina in zgodnja mestna naselbina.

Po pretresu teoretičnih in terminoloških dilem se avtor loti petih zgodnje- in visokosrednjeveških meščanskih naselbin celinskega tipa: Ptuj, Kranja, Škofje Loke, Gorice in Slovenj Gradca. Ob borni ohranjenosti pisnih virov se opira na doslej opravljene arheološke raziskave (predvsem starih mestnih jeder in grobišč), posebej ploden pa je primerjalni pristop, ki se je v evropskem "mestnem" zgodovino-pisju uveljavil vzporedno z nakazanimi teoretičnimi izhodišči. Razumevanje moderne teorije, sistematičen pretres vseh mogočih pisnih virov ter odlično poznavanje sodobnih raziskav s področja zgodnje

zgodovine mest in arheologije so čvrsta orožja za spopad s konkretnimi primeri. Smisel za prostor – Kosi je tudi geograf – je lahko le bonus. Preden se loti konkretnih primerov, povzema nekaj glavnih značilnosti zgodnesrednjeveških naselbin mestnega značaja, med katerimi izstopa njihova trgovska oziroma tržna funkcija (prim. razlago pojma *mercatus* na str. 28–32).

Povzemimo nekaj glavnih ugotovitev iz centralnega dela knjige. Največ prostora namenja Ptuj, ki je bilo med neagrarnimi naselbinskimi središči v obravnavanem obdobju najpomembnejše in je hkrati najboljše dokumentirano. Kosi se sooča z vprašanjem vloge in funkcij naselbine v karolinški in otoski dobi; pri tem posveča veliko pozornost analizi izrazja v virih in posledično eksaktni uporabi ("prevodbi") v sodobni terminologiji. Ptuj je v roke salzburške nadškofije verjetno prišel med letoma 874 in 890. Že v znameniti darovnici Arnulfinum iz leta 885 (v resnici gre za salzburški falsifikat iz 70-tih let 10. stoletja), se označuje z izrazom *civitas*, ki ga je Salzburg tedaj uporabljal za označitev pomembnejših naselbin, v splošnem pa je izraz v 10. stoletju pomenil utrjeno oziroma obzidano naselbino in ne več antične naselbine ali škofijskega sedeža, kot je bila navada v poznoantičnem in karolinškem obdobju. "Nova" *civitas* je poleg tega združevala različne centralne funkcije. Ptuj je – verjetno najbolj med predstavljenimi naselbinami – izstopal zaradi svoje prometno-strateške lege. Že v 9. stoletju je imel most, tedaj edini znani most na Dravi vzhodno od Beljaka. Lahko si mislimo, koliko vojaških in trgovskih nog ga je prestopilo.

Kosi trditve suvereno argumentira (iste argumente morda prevečkrat ponovi), sooča formulacije različnih listin za primerljive naselbine, podaja utemeljene analogije v primerih iz vzhodnofrankovskega (nemškega) cesarstva in Ogrske ter nasploh s pridom "uporablja" dobro poznavanje evropske (urbane) zgodovine. Kritično preverljivost argumentacij lajšajo citirani pasusi najpomembnejših listin, ki jih najdemo tako v osnovnem besedilu kot v opombah. Opomb je 711; bolj pregledno bi sicer bilo, če bi se v vsakem poglavju začele na novo.

Analiza obsežnega fonda (vladarskih) listin iz 10. stoletja je pokazala, da je izraz *civitas* pomenil važno centralno naselbino z različnimi funkcijami oziroma pertinencami (tržiščem s posebno sodno imuniteto – *bannum*, mitnico, kovnico, neagrarnimi dejavnostmi nasploh), pri tem pa izvor in geneza naselbine (nekdanje rimsko mesto, sedež škofije) nista igrala odločilne vloge. Ptuj je najkasneje do konca 10. stoletja postal pomembna centralna naselbina z razvitim trgovanjem. Salzburška nadškofija je ptujsko *civitas* z mitnino, sodstvom in mostom od vladarja nesporno dobila leta 982, ko je Oton II. potrdil domnevno Arnulfovo darovnico. Otonova listina je bila svojevrsten mandat za gospodarsko in

vojaško utrditev Ptuja (in drugih salzburških posesti) na prepisnem obmejnem prostoru. Ptuj z mostom je odpiral vrata iz Panonije v Vzhodne Alpe in Italijo, zato ni bilo vseeno, kdo ga kontrolira. Konkretnije vesti o Ptujju ponujajo potem šele viri iz prve tretjine 12. stoletja. Očitno pa je doživljal kontinuiran naselbinski razvoj in do konca 12. stoletja izoblikoval urbane poteze, ki jih povezujemo s srednjeveškim mestom. Kot prva celinska naselbina na Slovenskem je postal *civitas* v novem pomenu. Razvoj je bil sočasen s razvojem urbanih naselbin v širši regiji (Gradec, Lipnica, Slovenj Gradec, Brežje, Beljak ...).

Strateška in prometna lega je zgođen razvoj predurbane naselbine omogočila tudi v Kranju. Kosi opisuje razvoj od poznoantičnega *Carniuma* prek *Chreine* do *civitas Chreimburch*. Na močno koncentracijo (slovanskega) prebivalstva na pomolu nad sotočjem Save in Kokre ter na širšem območju Kranja kažejo predvsem grobišča iz 9.–11. stoletja. Kraj je imel verjetno že v 9. stoletju vlogo upravne, cerkvenega in gospodarskega središča Karniole, jedra kasnejše Kranjske. Že zgodaj je bil utrjen, saj se je lahko kasnejše mestno obzidje v veliki meri navezovalo na fortifikacije poznoantičnega Karnija. Viri iz 11. stoletja pričajo, da je bila briksenska škofija v Kranju najdominantnejši posestnik z utrdbo, pripadajočim arealom in podložniki. Socialna in posestna struktura je bila sicer zelo pestra. Pomembno funkcijo, predvsem cerkveno, so imeli oglejski patriarhi, med najverjetnejšimi generatorji razvoja naselbine v pravo mesto so bili v 12. stoletju tudi grofje Andeški. V neki listini iz leta 1221 je že govor o kranjskih meščanih (*burgenses de Creimburch*), leta 1256 pa je omenjena še *civitas Chreimburch*. Razvoj zaradi skopih virov podrobneje ni poznan. Odločilna je bila "centralnost" sredi gosto poseljene agrarne pokrajine, podprta s starim cerkvenim središčem, prometno-trgovsko, vojaško-obrambno in upravno-sodno funkcijo.

Škofja Loka se je do druge polovice 13. stoletja izoblikovala v celovito srednjeveško mesto. "Predzgodovina" je bila tudi tu dolg, naraven proces, čeprav je bila Loka v 13. stoletju v resnici na novo ustanovljena, natančneje rečeno, preseljena meščanska naselbina. Izvorna naselbina je bila v današnji Stari Loki (analogija s Starim trgom in Ložem). Ta, imenovana *locus Lonka*, se kot agrarno naselje omenja že v darovnici Otona II. iz leta 973, ki je zakoličila škofjeloško gospostvo freisinske škofije. Sto let kasneje (1074) je bil tam gospodarski dvor (*curtis*) s pripadajočimi zemljišči, zgradbami, podložniki in pravicami. Dvor je bil centralni kraj z različnimi gospodarskimi in upravnimi funkcijami, središče velikega zemljiškega gospostva. V Loki je bil tudi center prazupnije in gotovo je tja gravitirala tržna dejavnost bližnje okolice. Bila je torej tipični centralni kraj, zgodnjeurbana naselbina, ki jo je

zemljiški gospod lahko presadil na novo lokacijo, ob tem pa prebivalcem podelil svobodni status, zemljo načrtno razparceliral in jo podelil v svobodni zakup. Prebivalstvo nove "urbanistično" bolj funkcionalne naselbine se je ukvarjalo pretežno z neagrarnimi dejavnostmi. Nova naselbina je nastala v zavetju gradu, s katerim je bila organsko povezana. Če temu dodamo še sotočje obeh Sor, dobi ustanovitev nove Škofje Loke strateški pridih. Ujetost med grad in reki lepo ilustrira objavljena katastrska mapa. Nova Loka je bila ustanovljena najkasneje v začetku 13. stoletja (kot trg se sicer prvič omenja leta 1248). Gotovo je imela v drugi polovici 13. stoletja vse atribute prave meščanske naselbine (svobodni meščani, meščansko pravo, sodstvo z mestnim sodnikom, mitnina – trgovanje, verjetno tudi že obzidje).

Odličen argumentiran prikaz, v katerem se je Kosi potrudil poiskati trdne dokaze in zgovorne analogije za svoje trditve, je nadalje namenjen Gorici. Ko se ta v viru iz leta 1001 prvič omenja kot *villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza*, je bila (slovenska) vas ali še verjetneje dvor kot središče agrarnega gospodstva, po pomenu pa jo je gotovo prekašal sosednji kastel Solkan. Tehtnica se je sčasoma prevesila na stran Gorice, ki je prevzela funkcije centralnega kraja, gotovo ne nepomembnega, saj so se po njem (očitno kot sedežu posesti) konec 11. in v prvi polovici 12. stoletja imenovali predstavniki eminentnih dinastičnih rodbin (Henrik Eppensteinski, Henrik Spanheimski, Majnhard I. Goriški). Goriški grad je bil ena izmed rezidenc omenjenih gospodov. Grad – oblastni center je nudil vse potrebne pogoje za razvoj urbane naselbine, saj je predstavljal varnost, koncentracijo funkcij in naselitveni magnet za neagrarni živelj. Konec 12. stoletja je bila Gorica bržčas že prepoznavna centralna naselbina z zgodnjim urbanim značajem. Po Kosijevi argumentaciji pa goriški grof Majnhard z listino iz leta 1210 od cesarja ni dobil le pravice do tedenskega sejma v Gorici, s čimer bi ta v pravnem smislu postala tržna oziroma meščanska naselbina, temveč je lahko začel dejansko graditi novo meščansko naselbino, v katero so se smeli preseliti svobodni prebivalci *villae* Gorice. Nova ustanovitev je imela vse pogoje: prvotno naselje z uveljavljenimi centralnimi funkcijami, svobodno prebivalstvo neagrarnih poklicev in angažiranega mestnega gospoda. Leta 1210 je šlo za klasično prestavitev že obstoječe neagrarne naselbine na novo lokacijo, vzporedno s podelitvijo ali le formalno kodifikacijo temeljnih tržnih pravic. Podobnih vzorov je iz tistega časa veliko, med drugim tudi Škofja Loka. V začetku 14. stoletja je bila Gorica gotovo že povsem razvito, obzidano, "klasično" srednjeveško mesto na pobočju grajskega hriba. V ravnini pod njim je ostala prvotna Gorica, še do konca srednjega veka navadno imenovana "vas" (*villa*), funkcijsko pa nekakšno predmestje z močnim urbanim značajem in lastnim tržnim prostorom.

Za prednika Slovenj Gradca (posredno prek Starega trga) imamo lahko že rimsko naselbino *Colatio* ob glavni rimski cesti med Celejo in Virunumom. Na antični kultiviran prostor se je oprla utrjena slovanska naselbina (gradišče). Ime Gradec (*Grež*) se prvič omenja leta 1091, zgodaj (1174) tudi kot "slovenji" (za razliko od "bavarskega" štajerskega Gradca). Grad(ec) nad Starim trgom je bil središče obsežnega zemljiškega gospodstva; po njem se je leta 1091 imenoval Askvinec, grof *Weriand de Grez*. V drugi polovici 12. stoletja so kot lastniki gospodstva znani štajerski mejni grof Otokar III. in grofje Andeški. Posredni dokazi pričajo, da je bil Slovenj Gradec na prelomu 12. in 13. stoletja že oblikovana urbana naselbina, kjer je potekalo nadzorovano in obdavčeno trgovanje. V Slovenj Gradcu so Andeški tedaj kovali tudi svoje novce. Centralna (zgodnje)urbana naselbina je bila sprva gotovo na mestu Starega trga pod Grajskim gričem. Stari trg se sicer v ohranjenih virih prvič omenja leta 1331, in to nedvoumno kot antiteza novi meščanski naselbini Slovenj Gradec. Ta je nastala vsaj do leta 1251, saj je tedaj izpričana cerkev sv. Elizabete *in foro Windisgraze*. Naselje se je torej v času andeškega gospodstva (morda že okrog leta 1180) preselilo na ugodnejšo lokacijo, z načrtno zasnovano in namenskim tržnim prostorom. Preselitev naselja in prebivalcev ni bila povezana s statusnim povzdigom nove naselbine ali podelitvijo pravic prebivalcem; pravni status naselbine se je le prenesel na novo lokacijo. Spet imamo uporabno vzporednico z dobro dokumentiranim Ložem, na razvoj pa lahko sklepamo tudi s pogledom na prav tako andeški Kamnik. Razmeroma pozna prva omemba trga iz leta 1251 glede na zgodovinske okoliščine ne more biti opora za tezo o poznem nastanku mesta. Leta 1267 je bil Slovenj Gradec prvič izrecno označen kot mesto.

V Zaključku (str. 127–133) Kosi ponovi vsebinska izhodišča študije in povzema glavne rezultate oziroma skupne značilnosti nastajanja petih mest. Študija potrjuje, da je šlo za dolgotrajne procese s socialno, ekonomsko, pravno in urbanistično-gradbeno komponento. Bistveno se mu zdi, da za zgodnje obdobje dolgotrajnega organskega razvoja ne uporabljamo neustreznega pojma "predzgodovina" mest, saj gre v mnogih primerih za najpomembnejšo epoho v razvoju mesta. Skupna ugotovitev za vseh pet naselbin je, da so se do 12. stoletja izločile iz agrarne okolice kot centralni kraji s spektrom različnih neagrarnih funkcij. Do 13. stoletja so se potem med prvimi na današnjem slovenskem ozemlju razvile v celovita srednjeveška mesta in še pravno kronala večstoleten naselbinski razvoj. Mesta v našem prostoru torej po propadu antičnih mest niso nastajala popolnoma na novo sredi agrarne krajine, kot (je) meni(lo) naše zgodovinopisje. Agrarna pokrajina je namreč od zgodnjega srednjega veka naprej poleg vasi zajemala tudi večja naselbinska središča s poudarjenim neagrarnim

značajem, t. i. centralne kraje, z mnogimi nastavki za zgodnje izoblikovanje "pravega" mesta.

Glavnemu delu sledijo sezname kratice, virov in literature. Tudi tu je vidna avtorjeva marljivost in znanstvena korektnost; uporabil je namreč prek 60 zbirk objavljenih dokumentov, v razdelku Literatura pa naštejemo več kot 400 naslovov. Besedilo se lepo prepleta s skrbno izbranimi slikovnimi prilogami. Knjigo zapirajo sestavine, ki so nujna vsake resne znanstvene publikacije – obsežen povzetek v nemškem jeziku ter uporabno imensko in stvarno kazalo.

Knjiga Mihe Kosija je zrelo in kakovostno znanstveno delo, ki ga odlikujeta suveren pregled nad viri in novejšimi znanstvenimi spoznanji na eni ter sposobnost argumentirane artikulacije in kritičnega soočanja z drugačnimi mnenji na drugi strani. Monografija je z uvodnim teoretičnim delom in sklepnim povzetkom objel korpus petih mikrostudij, ki pa so bile mogoče šele z vključitvijo v regionalni kontekst in ob upoštevanju analogij iz širšega srednjeevropskega prostora. Knjiga je napisana v dovolj poljudnem jeziku, bolj radovedne pa usmerjajo navedki v (po avtorjevih besedah) poenostavljenem kritičnem aparatu. Ta pokaže tudi na "izvirne" študije iz zadnjih let, ki so bile osnova nove monografije.

Andrej Nared

Občina Črenšovci = The Municipality of Črenšovci (ur. Franci Just). Murska Sobota : Franc-Franc, 2008, 80 strani.

Dvojezična domoznanska monografska publikacija prinaša podatke o občini Črenšovci, ki vključuje naselja Črenšovci, Trnje, Žižki in Gornjo, Srednjo ter Dolnjo Bistrico, in leži na levem bregu reke Mure na osrednjem Dólinškem v Prekmurju. Občina se razprostira na 33 km² in po podatkih iz leta 2008 šteje 4.401 prebivalcev. Na južnem delu je njena naravna meja reka Mura, ki je od leta 1991 na tem območju tudi mejna reka med dvema državama, Slovenijo in Hrvaško.

V prispevku z naslovom *Raznovrstnost življenjskih prostorov in biotska pestrost* nam avtorica Saša Štraus prikaže krajinske značilnosti občine ter njen živalski in rastlinski svet. Reka Mura s svojo strugo, prodišči, rokavi, rečnimi jezери in poplavnimi gozdovi in biotsko pestrostjo daje občini poseben pečat. Na drugi strani ji dajejo pomemben krajinski značaj dolge pravokotne njive, ki se zlivajo s prostrano prekmursko ravnico. Ker je zemlja na območju občine zelo rodovitna, so nižinski gozdovi skoraj v celoti izkrčeni. V preteklosti je bila v občini pomembna

kmetijska panoga živinoreja, zato so poleg njiv krajinska stalnica tod travniki. Tri vasi črenšovske občine, Črenšovci, Trnje in Žižki, so tipična obcestna panonska naselja, kjer so hiše razporejene predvsem ob glavnih cestah. Preostale tri vasi, Dolnja, Srednja in Gornja Bistrica, ki so nastale ob starem rokavu Mure, pa so oblikovane kot gručasta naselja.

Zgodovinar dr. Andrej Hozjan je avtor najobsežnejšega prispevka z naslovom *Občina Črenšovci v valovih zgodovine*, v katerem bralcu z ustreznimi podnaslovi kronološko predstavi območje občine od prazgodovine do najnovejše zgodovine. Tekst je razdeljen na 4 podnaslove z dodatkom na koncu. V prvem podnaslovu *Od prazgodovine do vključitve v madžarsko kraljestvo pred iztekom 11. stoletja*, nas vodi od 6000 let stare prazgodovinske najdbe t.j. deblaka (primitivno plovilo), čez obdobje antike, iz katerega so ohranjeni deli stranske ceste, ki se je navezovala na osrednjo rimsko prometnico med Panonijo in Italijo. Pred koncem 11. stol. je Prekmurje bilo vključeno v kraljevino Madžarsko in ostalo njen del vse do 1919. Iz teksta drugega podnaslova *Od konca 11. stoletja do ustanovitve župnije in župnijske šole Črenšovci 1807/1809* izvemo, da najstarejši zapis krajevnega imena v oblikah *Chrem-souc, Chrensouch* datira v leto 1322. Ime Črenšovci pa skoraj zagotovo izhaja iz domačega izraza *črensa* za nekdanjo zelo razširjeno rastlino. Sredi 14. stol. je tu že stala lesena kapela. Tedanje prebivalstvo je bilo v največji meri slovanskega izvora. Imamo

